

УДК 378.146

О. П. Кальнік

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІОНІЧНИХ ТИПІВ ТА УСТАНОВКИ НА ВИД ДІЯЛЬНОСТІ

© Кальнік О. П., 2016
<http://orcid.org/0000-0001-7579-9863>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57574>

У статті аналізується психологічна реакція студентів на ситуацію іспитів; відзначається, що екзаменаційний стрес по-різному впливає на студентів з різними особливостями психіки, наголошується на необхідності використання методів контролю навчальних досягнень, які максимально розкривають особистісний потенціал студента і створюють умови для об'єктивного оцінювання навчальних досягнень.

Автор відзначає, що традиційні методи контролю, які застосовуються до усіх без винятку студентів певної групи, не створюють умов для об'єктивного оцінювання навчальних досягнень; обґрунтовує можливість використання соціонічних методів виявлення соціотипу та діагностики особистісної установки на вид діяльності для визначення індивідуальних особливостей студентів з метою індивідуалізації та дифференціації контролю; аналізує відповідність різних установок на вид діяльності та методів контролю; приходить до висновку, що найбільш універсальним методом контролю навчальних досягнень з точки зору соціоніки є контроль за допомогою проектів; окреслює перспективні напрями подальших наукових пошуків, зокрема необхідність перевірки положень цієї статті методами математичної статистики.

Ключові слова: *контроль навчальних досягнень, особистісний потенціал студента, вищий навчальний заклад, соціоніка, метод проектів.*

Кальнік О. П. Индивидуализация контроля знаний студентов высших учебных заведений на основе использования соционических типов и установки на вид деятельности.

В статье анализируется психологическая реакция студентов на ситуацию экзаменов; отмечается, что экзаменационный стресс по-разному влияет на студентов с различными особенностями психики, подчеркивается необходимость использования методов контроля знаний, которые максимально раскрывают личностный потенциал студента и создают условия для объективного оценивания учебных достижений.

Автор отмечает, что традиционные методы контроля, применяемые ко всем без исключения студентам определенной группы, не создают условий для

объективного оценивания учебных достижений; обосновывает возможность использования соционических методов выявления социотипа и диагностики личностной установки на вид деятельности для определения индивидуальных особенностей студентов с целью индивидуализации и дифференциации контроля; анализирует соответствие различных установок на вид деятельности и методов контроля; приходит к выводу, что наиболее универсальным методом контроля с точки зрения соционики является контроль с помощью проектов; определяет перспективные направления дальнейших научных поисков, в частности необходимость проверки положений этой статьи методами математической статистики.

Ключевые слова: контроль учебных достижений, личностный потенциал студента, вуз, соционика, метод проектов.

Kalnik O. P. Individualization of university students' achievement assessment based on personality sociotypes and activity type mindset.

The article deals with students' psychological reaction to the examinations. The author notes that exam stress affects the students with different psychological characteristics in a different way and emphasizes the need for assessment methods that best unlock a student's personal potential and create the conditions for objective achievement assessment.

The author notes that traditional assessment methods, that are applied to each and every student of a group, do not create conditions for an objective assessment of students' achievements. He proves the possibility of using socionic methods for detection and diagnosis of personality sociotypes and activity type mindset to determine individual characteristics of students with the aim of individualization and differentiation of assessment; analyzes different assessment methods that match the corresponding activity type mindsets; comes to the conclusion that the most effective and versatile method of assessment in terms of socionics is assessment through projects; outlines perspective directions of further research of the problem, including verification of the provisions of this article by means of mathematical statistics.

Key words: achievement assessment, student's personal potential, university, socionics, project method.

Постановка проблеми. Перехід до особистісно орієнтованого навчання зумовлює необхідність принципіальної зміни підходів до контролю навчальних досягнень студентів ВНЗ, перегляду його суті і змісту. Контроль у системі особистісно орієнтованого навчання має не лише забезпечувати об'єктивне і точне виявлення і оцінювання рівня, обсягу і якості засвоєння студентами навчального матеріалу, а й сприяти розвитку особистості студента, його духовних, інтелектуальних, фізичних та інших навичок та вмінь, формуванню мотивації навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності. Для

цього у процесі реалізації контролю мають враховуватися індивідуальні особливості студента, його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців останнім часом стали різні аспекти проблеми особистісно-орієнтованого навчання: теоретичні та методологічні питання (О.Г. Асмолов, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, О.Я. Савченко, А.В. Хуторской, І.С. Якиманська та ін.), проблеми особистісно орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах, професійній освіті (А.А. Коробченко, Е.Ф. Зеєр та ін.); психолого-педагогічні вимоги до реалізації особистісного підходу в навчанні (К.О.Абульханова-Славська, В.В. Давидов, О.М. Пехота, Л.М. Проколієнко та ін.); ідеї особистісно орієнтованої гуманістичної психології (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Разом з тим, питанням визначення ефективних методів діагностики індивідуальних особливостей студентів та організації контролю навчальних досягнень в умовах особистісно орієнтованого навчання та зокрема його індивідуалізації у роботах фахівців приділяється недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення ефективних методів діагностики індивідуальних особливостей студентів та методів контролю, які максимально б розкривали особистісний потенціал студента.

Виклад основного матеріалу статті. Як відомо, найбільш поширеною формою підсумкового контролю у вітчизняних вузах є заліки і іспити. При цьому досвідчені викладачі можуть навести багато прикладів, коли певним категоріям студентів досить часто виявляється недостатньо сумлінної праці протягом навчального року і доброго знання навчального матеріалу для того, щоб успішно скласти іспити. Пояснюється це різною психологічною реакцією студентів на ситуацію іспитів, за якою їх можна поділити на дві групи.

Студенти першої групи під час іспиту порівняно швидко приходять у стан підвищеної мобілізації і готовності до зустрічі з екзаменатором. Відповідаючи навіть на важкі питання, вони виявляють винахідливість, у них спливають у пам'яті знання, які вони вважали забутими, з'являються несподівані асоціації. Переконавшись, що їм збираються поставити оцінку нижче тієї, на яку вони претендують, вони обов'язково попрохають екзаменатора задати додаткове запитання. Після закінчення іспиту такі

студенти відчують полегшення і емоційне піднесення. Проведені дослідження доводять, що всі показники їхньої вегетативної нервової системи приходять у норму, незалежно від ступеня задоволення результатами іспитів [5].

Іншу групу студентів перед іспитом та під час відповіді охоплює хвилювання і навіть паніка, їхня діяльність повністю дезорганізована. Беручи екзаменаційний білет, вони в першу хвилину інколи не можуть зрозуміти завдання. Якщо питання білета (або хоча б одне з них) здаються їм незнайомими, вони відчують, що не можуть пригадати навіть те, що вчили. Замість того, щоб зосередитися на відповіді, студенти думають про наслідки вірогідної невдачі, їхнє єдине бажання – щоб іспит якнайшвидше скінчився. Будь-яке негативне зауваження екзаменатора може їх паралізувати. Часом вони готові задовольнитися будь-якою оцінкою, навіть зовсім неприйнятною. Такі студенти залишають іспит “вижаті, як лимон”, а показники пульсу, тиску крові та тону м’язів у них не тільки не зменшуються, а навіть зростають і залишаються високими протягом тривалого часу, також незалежно від ступеня задоволеності результатами. Це сприяє виникненню різних психосоматичних розладів: депресії, невротичної тривоги, апатії, безпорадності і розпачливості, що є передумовою розвитку серцево-судинних захворювань, виразкової хвороби шлунку та кишечника тощо. До того ж можливість невдалої здачі іспиту може стати для студента симптомом його життєвої неспроможності, людської неповноцінності. При такому сприйнятті іспит – це не просто перевірка знань, а перешкода, яка може виявитися нездоланною і позбавити людину поваги у власних очах і в очах інших людей.

Дослідження ступеня емоційної напруги при різних формах іспитів (традиційній, тобто усній, коли студент відповідав екзаменатору, і письмовій (тестовій) [5] показало, що рівень психологічних стресів набагато вище саме під час усної перевірки, адже така форма контролю вимагає від студента не лише концентрації уваги та максимального видобування з пам’яті вивченого матеріалу, а й готовності до несподіванок, таких як недосить опрацьоване питання білету або додаткове питання, уміння вловлювати реакцію екзаменатора, не пасувати перед невдачами. Високий рівень емоційної напруги в цілому негативно позначається на академічній успішності. Іспит у тестовій формі супроводжується менш вираженими вегетативними зрушеннями, і вони

мають якісно інший характер, свідчать про реакцію мобілізації, хоча об'єктивно вимоги тестового іспиту вищі. Завдяки високому рівню психологічних стресів та іншим недолікам усна перевірка в зарубіжних країнах вважається лише допоміжним засобом контролю. Так, майже 90% іспитів та залікових тестів у системі вищої освіти США проводяться у письмовій формі [6].

Але більш детальний аналіз результатів дослідження виявив, що тестовий іспит кращий не для всіх студентів. Для осіб, схильних до демонстративних форм поведінки, свого роду артистичності, які бажають бути у центрі уваги і вміють справляти гарне враження при поверхових контактах, усний іспит має певні переваги. Рівень емоційної напруги при усній формі іспиту у них дещо нижче, ніж при тестовій, а оцінки вище. Очевидно, таким студентам у стресовій ситуації потрібен контакт з іншими людьми, і в процесі спілкування з екзаменатором вони отримують впевненість у собі. Тим же, хто відчуває страх перед екзаменатором, губиться від його питань, не здатний адекватно оцінювати враження, яке справляє, і відповідно коригувати свою поведінку, протипоказане безпосереднє спілкування з ним, оскільки викликає додаткову напругу. До того ж, подібне спілкування завжди проходить в умовах ліміту часу, коли необхідно відповідати швидко, а вже лише ця умова підвищує рівень тривоги.

Всі ці дані свідчать про те, що умови екзаменаційного стресу по-різному впливають на студентів з різними особливостями психіки. Тому для створення умов об'єктивного оцінювання навчальних досягнень студентів необхідно мати інструмент визначення, по-перше, індивідуальних психологічних особливостей студентів, і по-друге, відповідних методів контролю, які максимально б розкривали особистісний потенціал студента. На наш погляд, перше завдання може бути успішно вирішене за допомогою методів соціоніки, зокрема шляхом визначення соціонічного типу студента і його установки на вид діяльності.

У соціоніці [1], [4] стверджується, що кожна людина від народження є носієм того чи іншого типу інформаційного метаболізму і, відповідно, має схильність до більш ефективної роботи з певними інформаційними аспектами. Інші ж аспекти сприймаються гірше, переробка та видача інформації з них вимагає великих енерговитрат. Існує вісім інформаційних аспектів: інтровертна і екстравертна логіка, інтровертна і екстравертна етика, інтровертна і

екстравертна сенсорика, інтровертна і екстравертна інтуїція. Перші чотири аспекта називають раціональними, а останні чотири - ірраціональними.

За характером сприйняття, переробки і видачі інформації виділяються 16 типів інформаційного метаболізму, або соціотипів, в залежності від комбінації вищезгаданих 8 аспектів. Для їх позначення використовуються псевдоніми, що вказують на виражені риси соціотипів та/або бажану професійну приналежність, наприклад: раціональний тип, екстраверт з сильними функціями «логіка» та «інтуїція» позначається як логіко-інтуїтивний екстраверт або Підприємець; ірраціональний тип, екстраверт з такими ж сильними функціями «логіка» та «інтуїція» позначається як інтуїтивно-логічний екстраверт або Винахідник тощо.

У соціонічному діагностуванні типу важливим моментом є діагностика особистісної установки на вид діяльності, яку вважають первісною умовою реалізації особистісного потенціалу людини [7]. Виокремлюють чотири таких установки, що утворюються шляхом перетину дихотомій логіки/етики і сенсорики/інтуїції:

- управлінці – поєднання ознак сенсорики (відчуття) та логіки (мислення);
- соціали – поєднання ознак етики (почуття) та сенсорики (відчуття);
- гуманітарії – поєднання ознак інтуїції й етики (почуття);
- сайєнтисти – поєднання інтуїції та логіки (мислення).

За спостереженнями викладачів фізико-математичних дисциплін [4], студенти з різними установками на вид діяльності у процесі іспитів по-різному виявляють свої здібності. Так, при традиційному «об'єктивному» оцінюванні з цих предметів явну перевагу отримують «сайєнтисти», якщо мова йде про великий обсяг матеріалу, до того ж якщо для його освоєння необхідне знання попередніх курсів. Якщо курс невеликий і не сильно пов'язаний з попередніми, то підвищуються шанси на високу оцінку і в «управлінців». У випадку, якщо використовуються завдання на застосування знань у нестандартних ситуаціях, але з не дуже великим логічним навантаженням, перевагу отримують «гуманітарії», але це може дратувати «управлінців», які краще виконують завдання з великим логічним навантаженням, але знайомого типу. У найскладнішому становищі на формалізованому «об'єктивному» іспиті з фізико-математичних дисциплін, що охоплює перевірку з великого курсу, і до

того ж спирається на дисципліни, які вивчались до цього, виявляються студенти, що відносяться за своїм соціонічним типом до клубу «соціали». Робота з інтуїтивно-логічної інформацією для них є об'єктивно складною, а свої сенсорно-етичні переваги на такому іспиті їм виявити вкрай важко.

Отже, з точки зору соціоніки, методи контролю, які застосовуються до усіх без винятку студентів певної групи, не створюють умов для об'єктивного оцінювання навчальних досягнень, оскільки надають перевагу носіям тих чи інших установок на вид діяльності. Вирішити цю проблему, на наш погляд, можна шляхом диференціалізації контролю, тобто використанням таких форм і методів контролю, які відповідають особливостям соціотипу певного студента та його установці на вид діяльності. Так, усна форма контролю більше підходить для студентів з екстравертною психологічною установкою, а письмова, відповідно, з інтровертною. Також можна припустити, що «управлінці» будуть краще виконувати тестові завдання, «соціалам» більше підходить контроль за допомогою ділових ігор, а гуманітаріям – у формі виконання творчих завдань. Разом з тим, зрозуміло, що на практиці поєднати усі ці методи в рамках існуючої системи навчання і особливо для підсумкового контролю досить складно. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми, на наш погляд, може бути використання проектів як методу контролю навчальних досягнень.

Під методом проектів розуміють «організацію навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й використання практичних завдань – проектів» [2, с. 205]. Процедури та етапи роботи над проектом, зокрема, передбачають обговорення ідеї, мозковий штурм, формування команд, розробка та обговорення правил групової роботи, визначення характеристик та етапів проекту, презентація та оцінка ідей, розподіл обов'язків у команді, визначення етапів проекту, збір даних, обробка та аналіз даних, оформлення ідей та обробленої інформації у формі проекту, презентація проекту в аудиторії, оцінювання проекту.

Переваги цього методу як засобу контролю навчальних досягнень з точки зору соціоніки очевидні: за умови правильної організації роботи над проектом не буде дискримінації представників жодного соціотипу, кожен з них зможе «знайти себе» у процесі виконання проекту, внести свій вклад у його успішну реалізацію. Так, на думку дослідників [3] найкраще впорається з координацією

проекту соціотипи з розвинутою функцією «силова сенсорика» – Маршал і Політик, з завданням генерації ідей – соціотипи з розвинутою функцією «інтуїція можливостей» Винахідник і Порадник, із завданням порівнювати протилежні точки зору і виносити об'єктивне судження – логіки Інспектор і Аналітик, із завданням оформлення усіх матеріальних та інформаційних продуктів діяльності команди – сенсорики Мастер і Посередник тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, можна відзначити, що соціонічні методи виявлення соціотипу та діагностики особистісної установки на вид діяльності є ефективним інструментом визначення індивідуальних особливостей студентів. Він дозволяє визначити методи контролю навчальних досягнень, які максимально розкривають особистісний потенціал студента і створюють умови для об'єктивного оцінювання навчальних досягнень. Найбільш ефективним методом контролю навчальних досягнень з точки зору соціоніки є контроль за допомогою проектів, оскільки він дає змогу представникам кожного з шістнадцяти соціотипів максимально розкрити свій особистісний потенціал.

До перспективних напрямів подальших наукових пошуків можна віднести перевірку положень цієї статті методами математичної статистики, дослідження способів реалізації особистісного потенціалу студента у процесі контролю навчальних досягнень з використанням комп'ютерів тощо.

Література

1. Букалов А.В. Соционика - новый подход к пониманию человека и общества / А.В. Букалов // Соционика, ментология и психология личности. – 1996. – N 1. – С. 9-13.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гуленко В.В. Менеджмент слаженной команды: Соционика и социоанализ для руководителей / В. В. Гуленко. – 2-е изд. – М. : Астрель, 2003. – 282 с.
4. Кенева И.П., Марченко О.А., Минаев Ю.П. Проблема учета соционического типа будущего специалиста в процессе формирования его профессиональных качеств / И.П. Кенева, О.А. Марченко, Ю.П. Минаев // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету:

Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, 2008. – Вип. 14. – С. 62-65.

5. Ротенберг В.С., Бондаренко С.М. Мозг. Обучение. Здоровье. / В.С. Ротенберг, С.М. Бондаренко. – М.: Просвещение, 1989. – 239 с.

6. Романовський О. Особливості вищої освіти США / О. Романовський // Рідна школа. – 2000. – № 1. – С. 31-50.

7. Шаповалова Н.П. Визначення професійної спрямованості як педагогічна умова фахового зростання студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Н.П. Шаповалова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 35. – С. 367-374.